

Itä-Euroopan identiteettipolitiikkaa

KUUS, MERJE (2007). *Geopolitics reframed. Security and identity in Europe's eastern enlargement*. 207 s. Palgrave, New York.

Poliittisen maantieteen tutkija Merje Kuus on yksi kansainvälisesti tunnetuimmista virolaisista yhteiskuntatieteilijöistä. Brittiläisen Kolumbian yliopiston maantieteen laitoksella työskentelevä Kuus on tehnyt pitkään uraa Kanadassa ja Yhdysvalloissa, mutta hän vaikuttaa myös kotimaassaan.

Kuus tarkastelee teoksessaan turvallisuuden, identiteetin ja geopolitiikan merkitystä kylmän sodan jälkeisessä itäisessä Keski-Euroopassa, jota Kuus kutsuu useimmiten vain Keski-Euroopaksi. Kuusin mukaan idän ja lännen välisen sotilaallisen vastakkainasettelun päättyminen – tai globalisaation leviäminen, jota Kuus

ei niinkään käsittele – ei ole vähentänyt geopolitiikan merkitystä. Vaikka niin Naton kuin Euroopan unioninkin laajentumista lähestytään yleensä (arvo)poliittisena ja kulttuurisena ilmiönä, itäisen Keski-Euroopan ”paluu Eurooppaan” oli mitä syvimmissä määrin geopolitiittinen prosessi. Tässä prosessissa geopolitiikka on muuttunut, mihin teoksen nimi viittaa. Geopolitiikka on kytkeytynyt vahvasti kulttuuriin ja identiteettiin, eikä näitä asioita voida edes erottaa toisistaan, sillä ne määritellään toistensa kautta.

Kuus nojaa kriittisen geopolitiikan teorian perinteseen. Tästä näkökulmasta geopolitiikkaa ei voida tutkia objektiivisena ilmiönä, sillä kaikki geopolitiittiset kirjoitukset antavat alueille ja paikoille merkityksiä ja tuottavat erotteluja niiden välille. Geopolitiikan olemuksen sijasta kiinnostavaa on se, miten geopolitiikkaa käytetään poli-

tiikan välineenä ja miten se vaikuttaa politiikkaan erilaisina diskursiivisina käytäntöinä.

Kuus ei pyri muodostamaan mitään kokonaisuusitystä itäisen Keski-Euroopan muutoksesta tai rakentamaan siitä kronologisesti etenevää kertomusta. Pikemminkin hän valottaa maantieteen, kulttuurin ja identiteetin yhteen kietoutumista eri näkökulmista. Näissä tarkasteluissa Viro nousee pääosaan. Kuus ei väitä, että Viron tapaus edustaisi kaikkia itäisen Keski-Euroopan maita. Niinpä hänen tavoitteenaan ei olekaan johtaa Viron tapauksesta yleistyksiä, vaan liittää lähemmin tarkastellut virolaiset ilmiöt yleisempään dynamiikkaan.

Kuus tarkastelee aluksi itäisen Keski-Euroopan representaatioita niin maantieteen ja kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa kuin laajemmassa poliittisessa ”metamaantieteellisessä” diskurssissakin. Itäinen Keski-Eurooppa määritellään tässä diskurssissa suhteessa itään ja Eurooppaan: läntinen (eurooppalainen) on hyvää ja itäinen (venäläinen, bysanttilainen) on pahaa. ”Palattuaan Eurooppaan” itäinen Keski-Eurooppa pyrkii nyt ottamaan oppia lännestä ja tavoittamaan eurooppalaisen kehityksen. 1990-luvun alussa monet läntiset toimijat rinnastivat alueen ennemmin kehitysmaihin kuin länteen. Vaikka pahimmat ”transitologiset” ylilyönnit ovat sittemmin jääneet syrjään, alueen kehitystä lähestytään edelleen paljolti *lähtemisen*, *sosialisaation* ja vastaavien yksisuuntaista liikettä kuvaavien käsitteiden kautta.

Kriittinen geopolitiikka auttaa Kuusia purkamaan useita itäisen Keski-Euroopan geopolittisissa käytännöissä ja keskusteluissa vallitsevia paradokseja. Valtioiden suvereniteettia vahvistetaan sitä koskevien uhkien kautta. Euroskeptisyys on osa itäisen Keski-Euroopan eurooppalaistumista. Yhtäältä itäisen Keski-Euroopan maita ei enää sotilaallisesti uhkaa mikään, toisaalta uhka on läsnä koko ajan. Tuottamalla ja pitämällä yllä vahvaa kulttuurista erottelua idän ja lännen välillä itäisen Keski-Euroopan maiden kulttuurinen identiteetti on jatkuvasti uhattuna. Kulttuurista pääomaa hyväksi käyttämällä voidaan pyrkiä muuttamaan alueen määrittelyä eurooppalaisemmaksi sen sijasta, että aluetta pidettäisiin tilana, joka poikkeaa läntisestä Euroopasta kulttuurin keskeisyyden

takia. Itäisen Keski-Euroopan kansainvälistynyt poliittinen ja älyllinen eliitti tuottaa itse niitä merkityksiä, joita (läntiset) ulkopuoliset antavat alueelle ja sen maille. Euroopan uusi geopolitiikka perustuu diskurssiin, jossa geopolitiikan olemassaolo kielletään. Kaikki nämä paradoksit tulevat ymmärrettäviksi, kun huomataan, että kulttuuriset ja geopolittiset merkitykset ovat riippuvaisia toisistaan.

Yksityiskohtaisia poliittisia suosituksia tai ennustuksia Kuus ei esitä. Hänen keskeinen väitteensä kuitenkin on, että Euroopan unionin ja Naton laajentumisen perustelu kulttuurilla ja identiteettipolitiikalla on samalla turvallistanut nämä asiat, eli tehnyt näistä asioista turvallisuuskysymyksiä, mikä taas on johtanut turvattomuuden kasvuun. Siksi laajentumisen seuraavasta vaiheesta on tullut poliittisesti hankalampi. Kuus näkeekin Euroopan muutoksessa enemmän poissulkevuuden ja marginaalien lisääntymistä kuin ”uutta keskiaikaa” muistuttavien verkostoituneiden, toisiinsa limittyneiden ja päällekkäisten tilojen muodostumista.

Teosta voi ehkä moittia kriittisen geopolitiikan oppikappaleiden turhankin kriitikkötömästä soveltamisesta ja diskurssien ulkopuolisten merkitysten sivuuttamisesta. Kuus on kuitenkin saanut lähestymistapansa elämään ja tuottamaan uusia tulkintoja ja oivalluksia itäisen Keski-Euroopan viimeaikaisesta poliittisesta kehityksestä. Teos on loistava esimerkki siitä, miten asiat voidaan pakata tiiviisti, ilman että kokonaisuus hengästyttää. Varsinaisia tekstisivuja on vain 122, mutta loppuviitteisiin on utjutettu paljon mielenkiintoisia faktoja ja kommentteja, jotka kannattaa lukea.

Kuusin kirjaa voin suositella kaikille niille, jotka tutkivat itäistä Keski-Eurooppaa ja Viroa tai joita kiinnostaa kriittinen geopolitiikka. Suomalaisia lukijoita kirja puhuttelee siksikin, että geopolittisissa diskursseissa on Viron ja Suomen välillä paljon yhtäläisyyksiä, vaikka Suomea ei itäisen Keski-Euroopan maaksi lasketakaan.

TUOMAS FORSBERG
*Politiikan tutkimuksen laitos,
 Tampereen yliopisto*